

ל-Kulturbund לא היה חופש אינטלקטואלי לפעילות כרצונו. הנהלתו הייתה כפופה לצנזורה וביקורת של מוסד ממונה נאצי, שפיקח על הרפרטואר. פקיד הגסטאפו נוכח בהצגות ומופעים, כשמטרתם הייתה לחזק את תחושת הגטו והעלבון ולדרבן את היהודים להגביר את מאמציהם להגירה.

זאת הייתה המסגרת בה יכולנו ליהנות מתרבות, כשהיינו בוגרים לזה. לאחר הכל, המסגרת הייתה מצומצמת למדי והחנק מורגש. אני זוכר שראינו אז את האופרה נאבוקו של ורדי, מחזות מספר (כולם קשורים לנושא היהודי), וכמה קונצרטים. הכל התנהל בשיטת המנויים, בדומה למקובל כאן. שסופו של מפעל אדיר זה בגטו טרזיינשטט - בגרוטסקה האיומה של "תרבות" שהפכה לזוועה, עם סופסוף של רבים מהאמנים היהודים שלא הצליחו להימלט (או במחנות ההשמדה האחרים).

מבודדים, מרותקים למקום, התחלנו להיפגש, הנוער היהודי בעיירה, לחוג שעסק בציונות, שפתאום החלה לעניין את הדור הצעיר, בספרות ובהיסטוריה. היו בינינו הבדלי גיל והבדלי השכלה. הייתה זו התחלה למסגרת חברתית כלשהי. בנסיבות אלו ובאווירה זו התחלנו להתקשר לצעירי הקהילה. יסדנו סניף של נוער יהודי במסגרת תנועה ארצית. הזיקה הרעיונית הייתה לכיוון ה-CV אך דברים אלה איבדו למעשה את משמעותם לנוכח החגורה המתהדקת על צווארנו.

על מה דיברנו במפגשים שלנו - ראשית על הציונות הכל כך חדשה בשבילנו; ספרות מתורגמת לגרמנית, בהוצאת הקבוץ המאוחד, הגיעה אלינו. שירי רחל, קטעים מביטאון הקבוץ. על אף התרגום, סגנון הדברים נראה לי במידת מה מוזר, לעתים מופרז ואפילו קנאי. רק מאוחר יותר, כשהכרתי באשדות יעקב אנשים מדור המייסדים, שהיו בין כותבי דברים אלה, הבנתי. קנאות זו הייתה חלק אינטגרלי של הציונות הסוציאליסטית בימים ההם, מנטאליות לינייסטית, שהובילה בסופו של דבר לפילוג מפא"י והקבוץ המאוחד.

היינו חבורה מעורבת - לא רבים אני זוכר. המבוגרת בינינו הייתה בחורה, ששהתה מספר שנים באנגליה ובאה אלינו לשוחח איתנו באנגלית. היא הניחה את היסוד לידיעתי שפה זו. היא הייתה פסנתרנית טובה ומשכילה, בעלת הומור דק וחד. את המלחמה עברה באנגליה ועם קום המדינה עלתה ארצה והייתה, במשך עשרות שנים, אחות ראשית בביה"ח לחולי נפש בבאר יעקב. רבים מילדי ווריצן עלו, אך פרט לאחד או שניים לא פגשתי אף אחד במשך השנים. היו שהצליחו להגר לדרום אמריקה וארה"ב. חלק מהנערים היו בני משפחות, שהגיעו לווריצן מאותם חלקים במזרח גרמניה, שעברו אחרי 1918 לפולין. משפחות אלו היו מאוד קשורות ביניהן והיוו כעין חוג חברתי בזכות עצמו. לעומתן היו משפחות שראו עצמן כ-high-society, שהשתייכותן היא למערב ברלין. הניחו להם.

כך גם התחלתי ללמוד עברית, על פי ספר לימוד של בתי ספר תיכוניים עם מגמה לשפות עתיקות. השיטה הייתה מסורבלת - אבל התקדמתי די מהר, וכשהזדמן לי להשתתף בשיעורי עברית "למתקדמים", כעבור שנתיים, רמתי הייתה כשל האחרים. אין בכך להעיד הרבה כי רמת הידע של השפה העברית הייתה די נמוכה בהכשרה הגרמנית.

בקיץ 1934 נותחתי באפנדיקס - בדיוק באותו יום בו היטלר עשה שפטים ב-SA פלוגות הסער שלו, ב-Roehm-Putsch המפורסם. הסיבות לכך לא היו אלו שמכונות התעמולה של גבלס ספרה לציבור הרחב. לא תוכניות של פוטש ואורגיות של הומוסקסואלים - אלא מאבק ומבחן כוח בין הרחוב - ה-SA פלוגות הסער, והשכבה השלטת, המעמד הבינוני והגבוה. היטלר ראה את הנולד ועוד קודם לכן הקים את ה-SS - יחידות העלית, מבני המעמד הבינוני, שעמדו תחת פיקודו הישיר. ה-SA- החברה, רצו סוף סוף ליהנות מפירות הניצחון וגם להגיע לאבוס. מנהיגות ה-SA, במידה ולא באה מהפרולטריון, נמנתה עם עולם הפשע, פושעים מועדים, נכשלים וסתם יסודות מפוקפקים. כמה מבני המעמד הגבוה שהיו ביניהם עשו זאת לשם פרסומת בלבד. השכבה השלטת ובראשה היטלר לא התכוונו לתת ליחבריה להשתלט על מקומות השפעה. ליל הטבח הגדול ב-30 ביוני 1934, הראו לכל מי שעוד פקפק בכך, מי הבוס.

לאחר ניתוח האפנדיקס, מצאו הרופאים פגם כלשהו בלבי. למעשה כל ימי חיי טענו כי יש איזה פגם בלב, אך את התקף הלב הראשון קבלתי רק בגיל 60 - ועד אז הכל היה בסדר גמור. נשלחתי אפוא ל-